

el-Bidâye ve'n-Nihâye'sinden Hareketle İbn Kesîr ve Hadis Hocaları Üzerine

Ahmed ÜRKMEZ, Dr.*

“On *al-Bidâya wa al-nihâya* of İbn
Katheer and His Hadith
Teachers”

Abstract: Ebû'l Fidâ İbn Kathîr (774/1372) who has contributed to almost all the branches of Basic Islamic Sciences was also respected as a significant authority on hadîth. His authority can be said to be due to his personal knowledge, and Damascus Hadith School he was representing as well. This school which studied the theoretical and practical aspects of hadîth science in depth educated many famous scholars in the 7th and 8th centuries AH. In this paper, the knowledge given by İbn Kathîr who belonged to generation of the scholars of the eighth century AH about his teachers was tried to be evaluated. Because the knowledge is based on his own book *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, this will help to increase the functionality and the validity of the data in the present paper.

Citation: Ahmed Ürkmez, “*el-Bidâye ve'n-nihâye*'sinden Hareketle İbn Kesîr ve Hadis Hocaları Üzerine” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, VIII/2, 2010, pp. 129-143.

Key word: al-Bidâyah wa al-Nihâyah, İbn Katheer, Hadîth, Rijâlu'l-hadîth, Kutub al-Tabakât.

I. Giriş

Hicrî 701 (milâdî 1301) senesinde Şam'ın civar köylerinden birinde doğan ve 774/1372'de yine Şam'da ölen İmâdüddîn İbn Kesîr, İslâm ilimler târihinin önemli simâlarındandır. Özellikle Temel İslâmî Bilimler alanında nitelikli yayınlar yapmış, kitaplar yazmıştır.¹

* Selçuklu Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Meslek Dersleri Öğretmeni, ahmedurkmez@yahoo.com

¹ İbn Kesîr'in hayatı ve ilmi faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz: Kadir Paksoy, *İbn Kesîr'in Hayatı, Eserleri ve Hadis İlimindeki Yeri*, Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 1999, s. 1-269; Ziya Polat, *Tarihçi Olarak İbn Kesîr*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 1-127; Atik Aydın, *İbn Kesîr'in Kur'an'ı Kur'an'la Tefsiri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1996, s. 1-139; Adnan b. Muhammed b. Abdullâh Âl-i Şeleş, *el-İmâm İbn Kesîr ve eseruhû fi ilmi'l-hadîs rivâyeten ve dirâyeten: dirâse menhecîyye Tatbîkiyye ala Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, Amman 2005, 1-702; Mesud Rahman Han Nedvî, *el-İmâm İbn Kesîr: sîratuhû ve müellefâtuhû ve menhecühû fi Kitâbeti't-Târih*, Dimaşk: Dârü İbn Kesîr 1999, 1-353; Muhammed Zuhaylî, *İbn Kesîr ed-Dimaşkî*, Dimaşk: Dârü'l-Kalem 1995, s. 1-390.

Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm adlı tefsîri ilk akla gelen eseri olup, kitabın şöhreti, İbn Kesîr'in öncelikle müfessir yönüyle tanınmasını sağlamıştır. İslâm tarihini evrenin yaratılışından yazarın ölümünden yedi yıl öncesine (767/1365) kadar ele alan *el-Bidâye ve'n-nihâye* ise günümüzde bu sahanın ana kaynaklarından sayılmaktadır. 14 ciltlik eserin son iki cildi bu çalışmamıza da temel teşkil etmiştir.

Tefsîr ve tarih dallarında İbn Cerîr et-Taberî'nin tarzını benimseyen ve onun çizgisini geliştirerek sürdüren İbn Kesîr'in hadisçiliği de önem arz eder. Hicrî altıncı asırda İbn Asâkir (571/1175) ile başlayan, yedinci asırda -Dârü'l-Hadis'lerin de yaygınlık kazanmasıyla- İbnü's-Salâh (643/1245), Ebû Şâme (665/1266), Nevevî (676/1277) gibi önemli isimlerle şekillenen ve sekizinci asrın başlarında Mizzî (742/1341), Zehebî (748/1347), İbnü'l-Kayyim (751/1350) ve diğerlerinin devreye girmesiyle zirveye tırmanan Şam hadis ekolü, İbn Kesîr'e (774/1372) de çok sayıda hoca ve okul seçeneği temin etmiştir.

İbnü's-Salâh'ın hadis usûlü notlarından oluşan *el-Mukaddime*'sine yazdığı ve *İhtisârü 'Ulûmi'l-Hadis* adını taşıyan özet, benzerleri arasında üstün bir yere sahiptir ve Nevevî'nin *et-Takrib*'i ile birlikte en çok yararlanılan *Mukaddime* özetlerinden birisidir.

Bu makalede, *el-Bidâye ve'n-nihâye*'nin² son iki cildinde (XIII ve XIV) yazarın kendi hayatına, ailesine, hocalarına, sosyal ilişkilerine ve özellikle hadisçiliğine dair verdiği bilgiler derlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I. Hayatı (Ailesi ve Akrabaları)

Diğer meşhur İslâm tarihi kaynaklarının pek çoğu gibi *el-Bidâye ve'n-nihâye* de, olayları yıl yıl verir. Kitap, daha çok şahısların biyografilerinden ibaret olması yönüyle Hatîb el-Bağdâdî'nin (463/1071) *Târihu Bağdâd*'ına; özellikle son ciltlerde Şam tarihine ağırlık vermesiyle de İbn Asâkir'in (571/1175) *Târihu Medîneti Dimeşk*'ine benzemektedir.

İbn Kesîr, kendisi, ailesi ve akrabalarıyla ilgili bazı bilgilere söz konusu fertlerin doğum veya ölüm tarihlerinde düştüğü notlar sırasında yer vermiştir. Nitekim 701/1302 yılı olaylarının anlatımını şu satırlarla tamamlamıştır:³

“Kitabın yazarı, Kureyşli, Mısırlı, Şâfiî, İsmâ'il b. Ömer İbn Kesîr de bu yılda doğmuştur. Allah onu affetsin.”⁴

İbn Kesîr, hayatının ilk yıllarıyla ilgili en derli toplu bilgiyi babası Ömer

² İsmâ'il b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, (nşr. Abdurrahmân ed-Dûkî ve Muhammed Gâzî Beydûn), Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, üçüncü baskı, 1998.

³ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/429.

⁴ Suyûtî ise *Tabakâtü'l-Huffâz*'da (Beyrut ts., s. 361) “700 yılında doğdu.” demektedir. Aradaki bir senelik farka, Zehebî'nin “Doğumu 700 küsurdur.” (*el-Mu'cemü'l-mühass bi'l-muhaddisin*, Tâif 1988, s. 75) şeklindeki genel ifadesinin onu kaynak olarak kullanan Suyûtî tarafından yanlış yorumlanması yol açmış olabilir.

Efendi'nin 703/1304 yılındaki kısa biyografisinde vermektedir. İki sayfalık bu önemli bölümü –babasını da yakından tanımamızı sağlayacağı için– aynen naklediyoruz:⁵

“Babam, Hatîb Ömer b. Kesîr b. Dav b. Kesîr b. Dav b. Dira'dır. Lakabı Şihâbüddîn, künyesi Ebû Haf's'tır. Kureyşli ve Haslaoğulları'ndandır. Sülâle olarak Peygamberimizin (s.a.v.) soyuna mensup olup şeriftirler. Üstelik ellerinde soy kütükleri de vardır.

Mizzî hocamız bu soy ağacının bir bölümünü görmüştü de çok ilgisini çekmiş ve hoşuna gitmişti. Ondan sonra benim soyadımı da *Kuraşî* (*Kureyşli*) şeklinde yazar olmuştur.

Babam, Busrâ'nın batısında kalan, Busrâ'yla Ezriât arasındaki 'Şirkeveyn' denilen köydendir.⁶

640 (milâdî 1243) yılı dolaylarında orada doğdu. Busra'da Akabeoğulları'na mensup dayılarının yanında öğrenimine başladı. Ebû Hanîfe'nin mezhebiyle ilgili *el-Bidâye*'yi okudu. *ez-Zeccâci*'nin *el-Cumel*'ini ezberledi. Nahivle, Arapça, lügatle ilgilendi. Arap şiirlerini ezberleye ezberleye, övgü, ağıt ve biraz da yergide, üstün kalite, birinci sınıf şiirler söyler hâle geldi.

Busrâ medreselerinde hocalık yaptı. Şehrin kuzeyindeki *Menzil-i Nâka*'daydı. Burası ziyaret edilen, mübarek, insanlar arasında meşhur bir yerdir. Tabi bunun ne dereceye kadar doğru olduğunu Allah bilir.

Ardından Busrâ'nın doğusundaki bir köyün hatipliğine tayin edildi. Şafî mezhebine girdi. Nevevî'den ve Şeyh Takıyyüddîn el-Fezârî'den ders aldı. Hocamız Allâme İbnü'z-Zemlânî'nin bana söylediğine göre, Takıyyüddîn el-Fezârî'ye babam çok nazik ve saygılı davranırmış.

12 yıla yakın bir süre orada kaldı. Sonra annemin memleketi olan *Müceydel el-Karye* köyünün hatipliğine atandı ve iyilik güzellik, bol bol Kur'an tilâveti içerisinde uzun müddet orada yaşadı.

Süper konuşurdu. İnsanlar sözünü dinlerlerdi. Dindar, fasih ve tatlı sözlü olduğu için, söyledikleri akıldan kalırdı. Bir yer kendisi ve ailesi için müsait ve helâl rızki da varsa, orada kalmayı tercih ederdi.

Annemden ve daha önceki hanımından bir kaç çocuğu dünyaya gelmiştir. En büyükleri İsmâ'il'dir. Sonra Yûnus ve İdrîs gelir. Arkasından, annemden Abdülvehhâb, Muhammed ve bir kaç tane de kız kardeş olmuştur.

En son benim ve en küçükleriyim. Bana İsmâ'il ağabeyimin adını koymuşlar. Şöyle ki:

İsmâ'il ağabeyim babasında Kur'an'ı ezberledikten ve nahivle ilgili bir mukaddime okuduktan sonra Şam'a gidip çalışmalarını orada sürdürmüştü. Allâme Tâcüddîn el-Fezârî'de *et-Tenbih*'i ve şerhini bellemiş. Usûl-i fıkıhta *el-Müntehab*'ı tahsil etmiş. Bunu bana İbnü'z-Zemlânî hocamız demişti.

⁵ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/440-442.

⁶ Busrâ şu anda Suriye'nin en güney ucunda, Ürdün sınırının bitişiğinde kalmaktadır. Ezriât ise Şam'a daha yakındır ve yukarıdadır. Bahsedilen köyün Şam'a uzaklığı 110-120 km. arasında olmalıdır. *Ezriât*, İmam Nevevî'nin köyü *Nevâ*'nın 20-25 km. doğusunda yer almakta ve yerleşim biriminin ismi Batı kaynaklı atlaslarda *İzra* şeklinde geçmektedir.

Sonra bir gün eş-Şâmiyye el-Berrâniyye'nin⁷ çatısından düşmüş. Bir kaç gün yaşamış ve ölmüş.

Babam onun ölümüne o kadar, o kadar üzülmüş ki... Beyitlerce ağıt yakmış. Ben doğunca da bana onun adını vermiş. Böylece en büyük çocuğu da İsmâ'il, en sonuncu ve en küçük çocuğu da İsmâ'il olmuş. Allah gidenlere rahmet, kalanlara iyi son versin.

Babam 703 (milâdî 1304) senesinin Cümâdelülâ ayında Müceydel el-Karye köyünde vefat etmiş ve köyün kuzey kabristanına zeytin ağacının yanına defnedilmiş.

Tabi ben o zaman çok küçüktüm. Ya üç yaşında veya o civardaydım. Babamı hayal meyal hatırlayabiliyorum.

Onun ölümünden sonra 707'de (milâdî 1308) Kemâlüddîn Abdülvehhâb'ın himâyesinde Şam'a göçtük. Bize çok iyi bakıyordu. Çok sıcak, çok şefkatliydi. Ölümü de 750 (milâdî 1350) yılına dek gecikmiştir.

İşte ben de onun ellerinde ilme başladım. Yüce Allah bilginin kolayını kolayıma getirdi, zorunu basitleştirdi. Ve Allah, en bilgili.”

İbn Kesîr, Şam'a geldikten sonra kaldıkları mahalleyi de Emîr İbn Ebi'l-Heycâ'nın 700/1301 yılı olayları içerisinde yer verdiği biyografisinde söylemektedir:

“Seûr caddesinde otururdu. Zamanla cadde onun adıyla tanındı ve İbn Ebi'l-Heycâ Caddesi denilir oldu. Burası bizim 706 (milâdî 1307) senesinde Şam'a geldiğimizde ilk oturduğumuz yerdir. Allah bana hayırla ve ağız tadıyla çene kapamak nasip eylesin. Âmin.”⁸

İlerleyen yıllarda –biraz sonra bahsedilecek isimlerin de aralarından bulunduğu hocalarında– eğitimini tamamlayan İbn Kesîr, Necîbiye Medresesi'ne tefsir hocası olarak tayin edilmiş ve teâmül gereği medresenin meşrutasında kalmaya başlamıştır. Bu durumu, Muhyiddîn Abdullâh b. Safiyyüddîn'in biyografisine ayrılan şu satırlardan anlayabiliyoruz:

“Şam'da, Nûriyye Medresesi'ne komşu olan evinde vefat etti.

Ben de derim ki (Önceki satır Ebû Şâme'den nakildi): İşte onun bu evi Şafîlere medrese yapılmıştı. Vakfedeni de Emîr Cemâlüddîn en-Necîbî'dir. Necîbiye Medresesi diye bilinir. Allah hayrını kabul eylesin.

⁷ eş-Şâmiyye el-Berrâniyye (Dış Şâmiyye): Şam'ın en eski, köklü, vakıfları bol, fukahâşi meşhur medreselerindedir. Salâhüddîn Eyyûbî'nin kız kardeşi tarafından yaptırılmıştır. Bilindiği üzere Şam'ın kale içindeki medreselerine Cüvvâniyye, dışındakilere ise Berrâniyye denilmektedir. bkz. Abdülkâdir b. Muhammed Nu'aymî, (978/1571), *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, I-II, Beyrut: Dârul-Kütübü'l-İlmiyye, birinci baskı, 1990, s. 208-227; Abdülkâdir Bedrân (1346/1928), *Münâdemetü'l-atlâl ve müsâmeratü'l-hayâl*, Dimeşk: el-Mektebü'l-İslâmî, birinci baskı 1960, s. 104-106.

⁸ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/425. Bir üstteki nakilde Şam'a geliş tarihi 707/1308 olarak geçmiştir. Burada ise 706/1307 denilmektedir. Tereddüt İbn Kesîr'den de kaynaklanmış olabilir.

Biz de şu anda orada oturuyoruz. Allah onu 'peşinden büyük bir başarıyla Dâru'l-Karâr gelen bir ev' eylesin."⁹

728/1328 yılı, büyük ilim adamının hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Önce, yıllarca dizinin dibinden ayrılmadığı, ölümünden sonra da bağlılığını sürdürdüğü ve görüşleri doğrultusunda fetva verdiği için çeşitli sıkıntılara maruz kaldığı hocası İbn Teymiye'yi kaybeden İbn Kesîr, sadece dört gün sonra da annesini yitirir:

"Yine bu gece (24 Zilka'de 728 Pazar gecesi) annem, Meryem bint Ferac b. Ali vefat etti. Babamın 673/1275 yılında hatipliğini yaptığı Müceydel el-Karye köyündendi. Annemin namazı Cuma'dan sonra kılındı. Sûfiyye'ye¹⁰, Takıyyüddîn İbn Teymiye'nin istirahatgâhının doğusuna defnedildi. Allah ikisine de rahmet eylesin."¹¹

Üç yaşından itibaren yetim büyüyen İbn Kesîr'in bu iki büyük üzüntüden sonra hayattaki en güçlü desteği ise âlim kayınpederi olmuştur. Gelmiş geçmiş en kudretli ricâl âlimleri arasında gösterilen *Tehzîbü'l-Kemâl* ve *Tühfetü'l-êsrâf* yazarı Hâfız Cemâlüddîn Ebü'l-Haccâc el-Mizzî, öğrencisi İbn Kesîr'i kızı Zeyneb ile evlendirmiştir.

O'nun 742/1342 yılındaki ölümüne geniş yer ayıran İbn Kesîr, bir Cuma vakti rahatsızlanan, ertesi gün ise öğle namazını kıldıktan sonra Âyete'l-Kürsî'yi okuya okuya vefat eden kayınpederini saygıyla anar. Takıyyüddîn es-Sübki tarafından kıldırılan cenaze namazındaki büyük kalabalığı ve Mizzî'nin Sûfiyye Kabristanı'nda eşi Âişe bint İbrahim b. es-Siddîk'in yanına defnedilişini detaylarıyla anlatır.¹²

II. Hadisçiliği (Seyahatleri ve Hocaları)

Hadis ilminde rihle ve rivayetin iç içe geçmiş terimler olduğu bilinmektedir. İlim için çıkılan yolculuklar (rihle) sırasında tanıştığı ve görüştüğü âlimlerden hadis okuyup icazet alan kişi, dönüşte bu rivayet birikimini öğrencileriyle paylaşmakta veya eserlerine yansıtmaktadır. Rihle kültürü, İbn Kesîr'in yaşadığı dönemde de canlılığını korumaktaydı. Sözelimi henüz bir asır önce Şam'dan yola çıkarak Mısır, Bağdat, Musul, Isfahan, Merv, Nişabur, Haleb ve

⁹ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/284 (662/1264 yılı olayları). İbn Kesîr, 765/1364 yılı olayları arasında Şeyh Nûruddîn Muhammed'in ölümünü anlatırken de "Necîbiye Medresesi'nde bizim yanımızda da kalmıştı." demektedir. bkz. *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/737.

¹⁰ Sûfiyye Kabristanı (el-Mekâbiru's-Sûfiyye): Şam'ın en eski ve tarihi mezarlıklarındandır. Şehrin yeniden yapılanması sırasında merkezde kaldığı için üzerinden yol geçmiş ve zamanla bütünüyle ortadan kaybolmuştur. Bizzat İbn Kesîr'in kabrinin de bulunduğu Sûfiyye Kabristanı'ndan bugün geriye kalan sadece üç kabir vardır: Mizzî, İbn Teymiye ve İbnü's-Salâh'ın birbiriyle yan yana olan ve demir parmaklıklarla çevrilmiş bulunan kabirleri. Bu üç kabrin Doğumevi (Dâru't-tevlid) olarak kullanılan binanın arka bahçesinde ve oldukça kötü bir ortamda bulunması ise üzücü bir durumdur.

¹¹ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/560.

¹² *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/614-615.

Mekke'ye uğrayan Zuyâuddîn el-Makdisî, bu ilmî seyahati sayesinde nefis yazmalara sahip olmuş ve topladığı eserlerle Sâlihiye semtinde kendi adıyla anılan Ziyâiyye Medresesi'ni kurmuştur.¹³

İbn Kesîr'in ilmî yolculuklarının mukaddes bölgeler Kudüs ve Hicaz'la sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu arada Bağdat'ta İbnü'd-Devâlibî adlı bir zâttan icazet aldığını belirtmesi, Bağdat'a da yolculuk yaptığını göstermektedir.¹⁴

Yolculuk yaptığı güzergâhlar üzerindeki uğrak yerleri, İbn Kesîr'e yöre âlimleriyle tanışma imkânı vermiştir. Sözelimi, 733/1333 yılında Kudüs'ü ziyaret eden İbn Kesîr, dönüşte Nablus'a uğrayarak Hanbelî mescidinin imamı olan Şemsüddîn en-Nablûsî'ye bazı hadis cüzleri okumuştur.¹⁵

Kudüs'e ilk olarak 723/1323 senesinde yirmi iki yaşındayken gittiğini ve bu yolculuğunda kıraat üstadı Ebü'l-Abbâs es-Sebtî ile görüşme fırsatı bulduğunu da yine kendisinden öğreniyoruz.¹⁶ Bunlarla birlikte, o dönemde bir âlimin gerçekleştirebileceği en verimli ve kapsamlı yolculuğun hacca gitmek olduğu görülmektedir. Nitekim 8 Şevvâl 731 (28 Temmuz 1331) Pazartesi günü Emîr İzzüddîn Aybek başkanlığında yola çıkan Şam hac kâfilesinde, pek çok ilim adamının yanı sıra, İbnü'l-Kayyim ve İbn Kesîr de vardır. Kendisi bunu şöyle anlatmaktadır:

"...Başka mezheplerden daha nice kimseler vardı. Hatta Şeyh Bedrüddîn diyordu ki: 'Bizim şu kâfilede 400 fakih, 4 medrese, bir hânkâh, bir de hadis okulu bir araya geldi.' Sırf müftülerden 13 kişi varmış."

Gerek Şam'daki yerleşik hayatı sırasında, gerekse yaptığı yolculuklar vesilesiyle İbn Kesîr'in ilim aldığı pek çok isim olmuştur. Hocalarından *el-Bidâye ve'n-nihâye*'de bahsettiği bazı âlimlerle ilgili tespit edilen verileri iki ayrı başlık hâlinde sunmamız mümkündür.

A. Hadis Aldığı Hocaları

İbn Kesîr'in hadis ilmi konusunda çeşitli şekillerde bilgi aldığını ifade ettiği pek çok hocası vardır. Bu isimlerin kimisinden sadece bir kitabın içeriğini okumuş, kimisinden daha genel icazetler almıştır. Bazılarıyla uzun süreli görüşüp teşrik-i mesai yaparken, bazılarıyla birkaç gün hatta birkaç saatlik ilmi müzakereler gerçekleştirmiştir. Yine aşağıda zikredilecek âlimlerden bir kısmı İbn Kesîr'in yaşça ve nesilce büyüğü konumunda iken, diğer bir bölümü onunla akran sayılabilecek durumdadır.

¹³ Muhammed Ahmed Dehmân, *Fî Rihâbi Dimeşk*, birinci baskı, Dimeşk: Dâru'l-Fikr 1982, s. 57-58.

¹⁴ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/558-559 (728/1328 yılı olayları).

¹⁵ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/601 (737/1337 yılı olayları).

¹⁶ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/524 (723/1323 yılı olayları).

1. Kadı Ebû Zekerıyyâ

Tam adı Yahyâ b. Fâdıl Cemâluddîn İshâk b. Halîl b. Fâris'tir. Lâkabı Muhyiddîn, künyesi ise Ebû Zekerıyyâ'dır.

İbn Kesîr onun 'Nevevî ile çalıştığını, İbnü'l-Makdisî'nin yanından ise hiç ayrılmadığını' söyler. Önceleri yakın bölgelerde hâkimlik yapmış, ardından Şam'a gelip medreselerde ders okutmuştur. 80 yaşına yaklaşmışken vefat eden ve Kâsyûn'a defnedilen Kadı Ebû Zekerıyyâ'nın çok hadis dinlediğini, Zehebî'nin onun hadisleri üzerinde bir çalışma da yaptığını vurgulayan İbn Kesîr'in son cümlesi şudur:

"Kendisinden Dârekutnî'yi ve daha başka kitapları dinlemiştik."¹⁷

2. Kadı 'Izzüddîn

Bedruddîn İbn Cemâ'a'nın oğlu olan bu zat, beraberinde oğlu, Cemâluddîn ed-Dimyâtî ve bir grup talebeyle hadis dinletmek için Mısır'dan Şam'a gelmiştir. İlgili hadis kitaplarını bizzat kendisi okuduğu gibi, katılımcıların da ona okuduklarını belirten İbn Kesîr "Biz de onlarla beraber üstâdın sesinden pek çok şeyi dinlemiş olduk." demektir.¹⁸

3. Afîfüddîn Muhammed

Tam adı Afîfüddîn Muhammed b. Ömer b. Osmân b. 'Ömer'dir. Onun Şamlı olduğunu ve imamlık yaptığını söyleyen İbn Kesîr, hadis açısından önem taşıyan yönünü ise şu sözlerle vurgular:

İbnü's-Salâh'tan Sünen-i Beyhakî'nin bir bölümünü en son rivayet eden kişidir. Biz de kendisinden Sünen'in birazını dinlemiştik. Safer ayında öldü."¹⁹

4. Sultan Kâmil

İbn Kesîr 727/1327 yılı olayları içerisinde Sultan Kâmil'in (Ebû'l-Me'âlî Nâsirüddîn Muhammed) biyografisini verirken şöyle demektir:

"... Çok kaliteli bir insan, iyi bir liderdi. 20 Cumâdelülâ Çarşamba (12 Nisan 1327) akşamı öldü. Perşembe günü öğle vakti caminin ortasında, Nesr'in²⁰ altında namazı

¹⁷ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/530 (724/1324 yılı olayları). 'Dârekutnî' den kasıt es-Sünen'idir. Ayrıca bu zatın adının da, künyesinin de, lakabının da İmam Nevevî ile aynı olması ilginçtir.

¹⁸ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/534 (725/1325 yılı olayları).

¹⁹ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/535 (725/1325 yılı olayları). İbnü's-Salâh'la ölüm tarihleri arasında 82 sene olduğuna göre, bu zât Sünen'in icâzetini çok küçük yaşta ve huzûr (derste bulunma) yoluyla almış olmalıdır.

²⁰ Nesr: Şam'ın en eski mabedi olan Ümeyye Câmii'nin meşhur kubbesidir. Altında ders yapma yetkisi hadisçilere mahsustu. Özellikle de *Sahih-i Buhârî* okunurdu. İbn Kesîr, hocası Bîrzâlî'nin 739/1338 yılı olayları arasındaki biyografisinde (el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/607-608) şöyle der: "Kızı Fâtıma, Buhârî'yi 13 koca cilde yazmış, sonra da babasıyla nüsha karşılaştırması yapmışlardı. O nüsha kubbe altında (kasıt Nesr'dir) Hâfız el-Mizzî'ye okunurdu. Sonunda Fâtıma hanımın nüshası herkesin yazımında esas aldığı mutemed bir asıl oldu çıktı." Nesr kubbesinin târihi ve altında ders yapan âlimler hakkında ayrıca bkz: Baytar,

kılındı. Anne dedesi Sultan Kâmil'in yanına defnetmek istediler ama olmadı. Umm Sâlih türbesine defnedildi. Allah onu hoş görsün.

Çok semâ'ı vardı. Biz de kendisinden bir bölümünü dinlemiştik. Tarih bilgisi de gayet iyiydi."²¹

5. İbnü'd-Devâlibî:

Bağdat'taki meşhur Mustansırıyye Daru'l-Hadis'inin şeyhi olan bu zatın tam adı Muhammed b. Abdülmuhsin b. Ebû'l-Hüseyn b. Abdülğaffar'dır. İbn Kesîr onun için 'Üstad, sâlih, âlim, âbid, seyyah, müsniid ve muammer' vasıflarını bir arada kullanır. Lakabı Afîfüddîn, künyesi ise Ebû Abdullah olan bu önemli Hanbeli âlim, hadis alanında sahip olduğu alî icâzetleriyle, nahiv alanında ise eserleri ve şiirleriyle kendisini kabul ettirmiştir. 90 yılı aşan hayatını ilme vakfetmiş, 'İrak'ın ilim seyyahı' unvanını almıştır.

İbnü'd-Devâlibî'nin 4 Cumâdelülâ 728 Perşembe (16 Mart 1328) günü vefat ettiğini belirten ve 'İmam Ahmed'in kabristanına, Mekâbir-i Şuhedâ'ya' defnedildiğini vurgulayan İbn Kesîr, "Bağdatlı diğer hocalarla birlikte bana icazet vermiştir. Allah'a şükürler olsun." demektir.²²

6. Necmüddîn Ebû'l-Hasen:

Tam adı Ali b. Muhammed b. Ömer b. Abdurrahmân b. Ebû Muhammed Abdülvâhid b. Müslim'dir. Onun Şam'ın meşhur liderlerinden olduğunu söyleyen İbn Kesîr, ailesini, soyluluğunu, liderliğini ve cömertliğini övgüyle yad etmektedir:

"Bir süre yetimlerden sorumlu nazırlık görevinde bulundu. Çok hadis dinledi ve dinletti. Faziletli, nükteli bir insandı. Çok da malı vardı.

649 yılında doğdu ve 5 Rabîulâhîr 729 (5 Şubat 1329) Pazartesi kuşluk vakti öldü. Öğle namazından sonra Ümeyye'de namazı kılınarak Sefh Kâsyûn'da kendisi için hazırladığı türbede toprağa verildi.

Yanında iki kabir daha vardır. Kabrinin üzerine 'De ki: Ey kendilerine yazık eden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. İnanın, Allah bütün günahları bağışlar' (Zümer 39/53) ayetini yazmıştır.

Biz de kendisinden Muvatta'ı ve başkalarını dinlemiştik."²³

Abdürrezzâk b. Hasen (1335/1917), *Nuhbetü'l-Fikr fi men Derrase tahte kubbeti'n-nesr*, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, birinci baskı, 1998, s. 93-138.

²¹ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/547.

²² el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/558-559 (728/1328 yılı olayları). (و قد أجازني فيمن أجاز من مشايخ بغداد) cümlesinin muğlaklığı tercümede de muhafaza edilmiştir. Bu hâliyle 'İbnü'd-Devâlibî'nin Bağdat'ta İbn Kesîr'e icâzet veren hocalardan birisi olduğunu' ifade eden cümlelerin 'İbn Kesîr'in Bağdat'ta İbnü'd-Devâlibî'den icâzet alan hocalardan birisi olduğunu' belirtme ihtimali de -az da olsa- vardır. Değişmeyen netice İbn Kesîr'in Bağdat'tan da icâzetli olduğudur.

²³ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/562-563 (729/1329 yılı olayları).

7. Allâme Burhânüddîn el-Fezârî:

Dönemin önemli Şafii âlimlerinden olan el-Fezârî'nin lâkabı Burhânüddîn, künyesi Ebû İshak'tır. Tam ismi ise İbrahim b. Tâcüddîn Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Burhânüddîn Ebû İshak İbrâhim b. Sibâ' b. Zıyâ'dır.

el-Fezârî'yi 'üstad, imam, âlim, allâme, şeyhülislâm, müftî'l-fırak ve selef bakıyyesi' olarak tanıtan İbn Kesîr, onun Şafii mezhebindeki konumunu vurgulamak için de 'Mezhebin pîri, sembolü, her şeyidir.' ifadesini kullanır. Ardından şu açıklamaları yapar:

"660 (1262) senesinin Rabîulevvel ayında doğdu. Hadis dinledi. Babasında öğrenim gördü. Yine babasının halkasında mu'iddlik yaptı.

Bilgisi derinleşti, akranlarının önüne geçti. Mezhebin yorumunda, aktarımında ve yazımında zamanındaki tüm mezhebdâşlarını geride bıraktı.

Gün geldi, Bâdrâiyye²⁴ hocalığında babasının yerini aldı. Öğrencilerini Ümeyye Câmii'nde okutması Müslüman ahâlinin yararına oldu.

Kendisine büyük makamlar teklif edilmiş ama kabul etmemiştir. Sözelimi, hatiplik görevini amcası Allâme Şerâfüddîn'den sonra bir süre üstlenmiş, ama sonradan bırakıp Bâdrâiyye'ye dönmüştür.

İbn Sasrâ'dan sonra kendisine Şam'ın başkadılığı teklif edilmiş, Şam Vekili gerek bizzat kendisi ve gerekse devlet kademelerindeki adamları aracılığıyla ısrarlı girişimlerde bulunmuş, ama o yine de kabul etmemiştir. Çok üstüne gelmesine rağmen şiddetle kaçınmıştır.

İşine bakan, dönemini tanıyan, zamanını gece gündüz ders çalışıp ibadet etmekle geçiren bir insandı.

Çok araştırır, çok hadis dinletirdi. Kendisinden Sahîh-i Müslim'i ve diğer bazı kitapları dinlemişizdir. Adı geçen medresede okutuyordu.

et-Tenbîh üzerine yazdığı notlardaki bilgiler başka hiç bir yerde bulunamayacak özelliktedir. Ayrıca İbn Hâcib'in fıkıh usûlüyle ilgili muhtasarına da bir ta'lik yazmıştır. Bunlardan başka sahalarda da büyük kitapları bulunmaktadır.

Genel olarak söylemek gerekirse, hocalarımız arasında onun ayarında bir Şâfiî daha görmedim.

Güzel görünümlüydü. Aydıncı, yüceydi, vakûrdü. Davranışları sevimliydi. Hiddetlense de ileri gitmezdi. Gayet asil ve cömertti. Öğrencilerine çok lütüfkâr davranırdı. Hiç mülk edinmezdi. Maaşını ve medrese gelirini günlük ihtiyaçlarına harcardı. Bâdrâiyye'de 670 yılından bu seneye kadar hocalık yapmıştır.

7 Cumâdelülâ 729 (8 Mart 1329) Cuma günü sabahın erken saatlerinde adı geçen medresede hayata gözlerini yumdu. Cuma'dan sonra Ümeyye Câmii'nde namazı kılmı. Cenâzesi başlar ve parmak uçları üzerinde taşındı. Kalabalıktı. el-Bâbü's-

²⁴ Bâdrâiyye Medresesi: Şam'ın en meşhur Şâfiî medreselerindendir. Nizâmiye'de müderrislik, halifelere uluslararası elçilik, Haleb, Şam, Mısır ve Bağdat'ta öğretim üyeliği yapan ve hicri 655 senesinde vefat eden Allâme Necmüddîn el-Bâdrâi tarafından yaptırılmıştır. Geniş bilgi için bkz: Nu'aymî, *ed-Dâris*, I/154-161; Bedrân, *Münâdeme*, s. 87-88.

Sağır'a, babasının, amcasının ve akrabalarının yanına defnedildi. Allah Teâlâ rahmet eylesin."²⁵

8. 'Izzüddîn İbnü'l-Kalânîsî:

Tam adı Hamza b. Müeyyidüddîn Ebü'l-Me'âlî Es'ad b. 'Izzüddîn Ebû Gâlib el-Muzaffer b. Vezîr Müeyyidüddîn Ebü'l-Me'âlî b. Es'ad b. el-'Amîd Ebû Ya'lâ b. Hamza b. Esed b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Kalânîsî'dir. Lâkabı 'Izzüddîn, künyesi Ebû Ya'lâ'dır.

İbn Kesîr onu "Şam'ın büyük liderlerinden birisi" olarak anmaktadır. Üst düzey görevlerde bulunduğunu ve çok varlıklı olduğunu vurgulamakta, hadis ilmiyle ilgisini de şöyle özetlemektedir: "Bir grup hadisçiden hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir. Biz de kendisinden hadis dinlemiştik."²⁶

9. Vezîr Ebü'l-Kâsım el-Gırnâtî:

İsmi Muhammed b. Muhammed b. Sehl b. Muhammed b. Sehl olan bu âlim, Endülü's'ün Gırnata kentindedir. İbn Kesîr onun hakkında şu bilgileri verir:

"Mağrib bölgesinin riyâset ve haşmet dolu bir ailesine mensuptur. 724 (1324) yılının Cumâdelülâ ayında Şam'a yanımıza geldi. Hacca gidiyordu. Sahîh-i Müslim'i onun okuyuşuyla dokuz oturumda Necmüddîn İbnü'l-'Askalânî'den dinledim. Sapaşğlam bir okuyuştu. Ardından 22 Muharrem 730'da (14 Kasım 1329) Kâhîre'de öldü.

Fıkıhta, nahivde, tarihte ve usûlde çok büyük birikimi vardı. Himmeti âlî, kadri yüce, memleketinde gerçekten çok sayılan muhterem bir insandı. Öyle ki, üst düzey yöneticileri göreve getirir ve görevden alır. Buna rağmen kendisi de aile üyeleri de herhangi bir resmi makamda bulunmamışlardır. Vezîr diye anılması mecaz yolludur."²⁷

10. İbnü'l-Fâkihânî:

Tam adı Ömer b. Ali b. Sâlim b. Abdullâh el-Lahmî olan İbnü'l-Fâkihânî'nin lakabı Tâcüddîn, künyesi ise Ebû Hafs'tır. İskenderiyeli ve Malikî mezhebine mensup olan bu âlimin 751/1350 senesinde Şam'a geldiğini ve Hükümet Konağı'nda ağırlandığını anlatan İbn Kesîr "Biz de kendisinden hadis dinledik." demektedir."²⁸

11. Şemsüddîn en-Nablusî:

Tam adı Abdullah b. Afif Muhammed b. Şeyh Takıyyüddîn Yûsuf b. Abdülmün'im b. Ni'met'tir. Nablus'taki Hanbelî mescidinin imamlığını yapan bu zat hakkında İbn Kesîr çok olumlu ifadeler kullanmakta, oğlu Müftü

²⁵ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/563 (729/1329 yılı olayları).

²⁶ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/565 (729/1329 yılı olayları).

²⁷ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/567 (730/1330 yılı olayları).

²⁸ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/588-589 (734/1333 yılı olayları).

Cemâluddîn Yûsuf ile yakın dostluklarını dile getirmekte ve şöyle demektedir:

“647 (1249) yılında doğdu. Çok hadis dinledi. İbadeti bol, sesi güzel, seçkinliği ve ağırlığı yüzünden okunan, huyu suyu iyi bir insandı. 733 (1332) yılında Kudüs'ten dönerken kendisine pek çok cüz ve seçme not (fevâid) okumuştum.”²⁹

İbn Kesîr'in doğrudan hadislerle ilgili çalışmalarına katıldığı bu on bir ismin dışında, bu bölümde yer verilmesi uygun olacak beş ayrı âlim daha vardır. Bu beş ismin ortak özelliği ise 'İbn Kesîr'in meşyehasını dinlediği hadisçiler' olmalarıdır. Bilindiği gibi meşyeha veya mu'cemü's-şüyûh, 'bir muhaddisin görüşüp hadis rivayet ettiği veya görüşmediği halde hadislerini rivayete icâzetli olduğu şeyhlerinin isimlerini ve çok kere hayat hikâyelerini içeren müstakil kitaplara' verilen isimdir.³⁰

Söz konusu beş âlim şöyledir:

1. Ziyâüddîn İbnü'l-Hamevî:

Tam adı İsmâ'îl b. Raziyyüddîn Ebü'l-Fadl Müslim b. Hasen b. Nasr'dır. Lakabı Ziyâüddîn, künyesi Ebü'l-Fidâ'dır. Ömrünün büyük bölümün Şam'da geçirmiş, hac için gittiği Mekke'de ise bir süre mücavir olarak kalmıştır.

İbnü'l-Hamevî'ye ayırdığı bölümde İbn Kesîr şu bilgiyi de vermektedir:

“635 (1237) yılında doğdu. Çok hadis dinledi. Birzâlî onun meşyehasını çıkartmıştı ve biz de kendisinden dinlemiştik.”³¹

2. Şeyhu's-Şuyûh ve Kâdı'l-Kudât Alâüddîn el-Konevî:

Tam adı Ali b. İsmâ'îl b. Yusuf'tur. Künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Aslen Konyalı olan Şâfiî mezhebine mensup bu âlim de, İbn Kesîr'in çok takdir ettiği büyükleri arasındadır:

“Yaklaşık olarak 668 (1269) yılında Konya şehrinde doğdu. Bir müddet orada öğrenim gördü. 693 (1294) senesinde Şam'a geldiğinde büyüklerden sayılıyordu. Şam'da ilmî çalışmalarını arttırdı. Hadis dinledi, Şam Camisi ile ilgili görevlerde öne çıktı, İkbâliye'de ders okuttu.

Sonra Mısır'a gitti. Orada da pek çok büyük medresede ders verdi. Mısır'da ve Şam'da Meşihat-ı Şuyûhluk (Başhocalık) görevinde bulundu. 727 (1327) yılında Şam'a kadı sıfatıyla dönene kadar, Mısır'daki çalışmalarına ve öğrencilere yararlı olmaya devam etti.

Fıkıhta ve diğer sahalarda kitapları vardır. Nahiv, sarf, tefsir, hadis ve fıkıh da dahil olmak üzere pek çok ilimde dört dörtlüktü. Zemahşeri'nin el-Keşşâf'ını avucunun içi

²⁹ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/601 (737/1336 yılı olayları).

³⁰ Uğur, Müctebâ, Hadis İlimleri Edebiyatı, Ankara 1996, s. 183 ve devamı.

³¹ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/546 (727/1327 yılı olayları).

gibi bilirdi.³² Hadisi anlamada çok iyiydi. İnsâfı bol, evsâfı hoştu.

Ehl-i ilme hürmette kusur etmezdi. Meşyehası çıkarılmıştı; biz de kendisinden dinlemiştik. Mizzi hocamıza çok hürmetkâr davranırdı.

14 Zilka'de 729 (8 Eylül 1329) Cumartesi günü ikinci namazından sonra, ortağı olduğu bahçede öldü. Ertesi gün namazı kılındı. Sefh Kâsyûn'da toprağa verildi.³³ Allah onu hoş görsün.”³⁴

3. Cemâlüddîn İbnü'l-Kalânîsî:

İsmi tam olarak Ahmed b. Şerafüddîn b. Cemâlüddîn Muhammed b. Ebü'l-Feth Nasrullâh b. Esed b. Hamze b. Esed b. Ali b. Muhammed'dir. Askerî birliklerin kadılığı, Beytül-mâl vekilliği, Emîniye ve diğer bazı medreselerde hocalık gibi görevler üstlenmiştir.

İbn Kesîr onun hakkında övücü sözler söylemekte ve “Bir grup şeyhten hadis dinlemiştir. Fahrüddîn el-Ba'lebekî onun meşyehasını çıkartmıştı. Biz de bu meşyehayı kendisinden dinlemiştik.” demektedir.³⁵

4. Kâdı'l-Kudât Cemâluddîn ez-Zer'i:

Tam adı Süleyman b. Hatîb Mecdüddîn Ömer b. Sâlim b. Ömer b. Osman'dır. Künyesi Ebü'r-Rabî'dir. Şam'da ve Mısır'da üst düzey ilmi ve idari görevlerde bulunmuştur. İbn Kesîr onun meşyehası hakkında şu bilgiyi vermektedir:

“Birzâlî meşyehasını çıkartmıştı. Biz de kendisinden –Şam'da bulunduğu sırada dinlemiştik. 22 hocayı içeriyordu.”³⁶

5. Ömer b. Ebû Bekir İbnü'l-Yesmî el-Bestî:

Bu zatın da Şam'ın ilim meclislerine ve özellikle de hadis derslerine düzenli katılan bir isim olduğunu belirten İbn Kesîr, şu bilgiyi eklemektedir:

“Üstad Fahrüddîn İbnü'l-Buhârî'den ve başkalarından hadis dinlemiştir. Ben de kendisinde İbnü'l-Buhârî'nin meşyeha özetini (*muhtasarul-meşyeha*) okumuştum.”³⁷

³² Türk ilim adamlarının Keşşâf ve yazarına yönelik bu ilgilerine bir diğer örnek de yine bir Konyalı âlim olan Sadrüddîn el-Konevî'nin şahsî kütüphanesindeki Keşşâf nüshalarının bol-luğudur (bkz. Konyalı, İbrahim Hakkı, Konya Târîhi, Konya 1964, s. 501-503). Aynı durum Ebu's-Su'ûd Efendi ve Elmalılı Hamdi Efendi gibi başka âlimler için de geçerlidir.

³³ Kâsyûn, Şam çevresindeki tek ulu dağdır. Kısaca “Şam şehrine bakan dağ” olarak tarif edilir. (Detaylar için bkz: Dehmân, fi Rihâbi Dmeşk, s. 9–34). Sefh Kâsyûn ise ‘Kâsyûn’un Yamacı’ anlamındadır ve Sâlihiyye semtini de içine alan büyük bir bölgeyi kapsar.

³⁴ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/564 (729/1329 yılı olayları).

³⁵ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/575 (731/1331 yılı olayları).

³⁶ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/587-588 (734/1334 yılı olayları).

³⁷ el-Bidâye ve'n-nihâye, XIV/621 (742/1342 yılı olayları).

B. Diğer İlimleri Öğrendiği Hocaları

Bu bölümde ise, İbn Kesîr'in ders aldığı belirtilen beş ayrı hocasına dair verdiği bilgiler değerlendirilecektir. Söz konusu beş isimden birisi hat, birisi tashih, birisi nahiv, ikisi de kıraat sahasında uzmanlaşmışlardır.

1. Necmüddîn Musa b. Ali b. Muhammed:

İbn Kesîr'in ifadesiyle "Fazîlet ehli bir kâtiptir." ve *İbnu'l-Basîs* diye bilinir. Hat sanatının çeşitli dallarında döneminin en iyilerindedir. Yazar, hat hocasını kısaca şöyle tanıtır:

"50 yıl boyunca insanlara yazı yazmayı öğretti. Ben de kendisiyle hat çalışmışım. Allah sevabını bol versin.

Güzel görünümlü, heybetli, çok hassas bir hocaydı. 10 Zilka'de 716 (23 Ocak 1317) Salı günü vefat etti. el-Bâbü's-Sağîr kabristanına defnedildi. 65 yaşındaydı."³⁸

2. Abdullah b. Muhammed b. Ali:

Künyesi Ebü'l-Hasen olan hocası hakkında "Değerli bir insandı." diyen İbn Kesîr, şu kısa bilgiyi vermekle yetinir:

"Camide bir sandığı vardı. İnsanlar yanına oturur, kendisinden yararlanır, nüsha karşılaştırılması ve tashih yaparlardı. 6 Muharrem 717 (20 Mart 1317) Pazartesi gecesini vefat etti ve Süfiyye kabristanında toprağa verildi.

Ben de kendisiyle el-'Umde ve diğer bazı kitaplar üzerinde tashih çalışmışım."³⁹

3. Ziyâüddîn Abdullah:

Nahiv öğrendiği bu zatın bir süre sonra akli dengesini yitirdiğini belirten İbn Kesîr, akıl hastanesine kaldırılmasının da fayda vermediğini anlatır. Bir gün elinden çıkan bir kaza neticesinde cinayet işleyen Ziyâüddîn Abdullah, ölüm cezasına çarptırılmış ve böylece hayatı sona ermiştir.⁴⁰

4. Ebü'l-Abbâs es-Sebtî:

İbn Kesîr, kıraat üstadı Ebü'l-Abbâs es-Sebtî'nin Kudüs'teki vefâtını kaydederken, onun 'heybetli ve kızıl kınalı sakallı' bir ilim adamı olduğunu söylemektedir. Söz konusu yıl (723/1323) içerisinde Kudüs-ü Şerîfi ziyaret ettiğini, kendisiyle bir araya gelip görüştüğünü belirtmekte ve şunu ilave etmektedir: "Bu, Kudüs'e ilk gidişimdi."⁴¹

5. Fer'ûş b. Cafer b. Şeyh Muhammed

Kalender meşrep, dünyaya değer vermeyen, 'sergici' diye anılıp 'mezcup'

³⁸ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/491 (716/1317 yılı olayları).

³⁹ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/496 (717/1317 yılı olayları).

⁴⁰ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/521-522 (723/1323 yılı olayları).

⁴¹ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/524 (723/1323 yılı olayları).

diye tanınan kıraat hocası için ise müellifin yaptığı kısa değerlendirme şöyledir:

"Yaklaşık kırk yıl halka camide Kur'an okuttu. Ben de kendisinde bazı kıraatleri okumuşumdur. Çocuklara 'râ' gibi zor harflerin nasıl çıkartıldığını öğretirdi. Dünyaya az meylederdi. Hiç mal mülk edinmezdi. Evi barkı yoktu. Çarşıda yer, camide uyurdu. Safer ayının başlarında öldü. 70 yaşını aşmıştı. Bâbü'l-Ferâdis'e defnedildi. Allah rahmet eylesin."⁴²

III. Değerlendirme

İbn Kesîr'in hocalarıyla ilgili olarak verdiği bilgilerden şu sonuçlar çıkarılabilir:

A. Ders aldığı kişilerin büyük bölümü Şamlı olmakla beraber, Şam dışından bazı hocalarla görüşme ve ders yapma imkânı da bulmuştur. Bu, ya şehre gelen misafir ilim adamlarının toplantılarını kaçırmaması olmuş, ya da Hicaz ve Kudüs'e gidiş gelişlerde doğan fırsatlar vesilesiyle meydana gelmiştir.

B. İncelediğimiz isimler ve branşlar arasında her ne kadar fıkıh ve tefsir yer almıyor gibi görünse de, özellikle bu iki dalda İbn Kesîr'e ulaştığı şöhreti kazandıran kişinin Takıyyüddîn İbn Teymiye (728/1328) olduğu malumdur. Müellifin *el-Bidâye ve'n-nihâye*'de hocası İbn Teymiye ile ilgili olarak verdiği bilgiler, ayrı bir ilmî araştırmaya temel oluşturabilecek zenginliktedir. Dolayısıyla, yazarın fikren de tesiri altında kaldığı bu isme dair tespit edilen veriler ayrı bir makale hâlinde neşredilecektir.

C. İncelenen kaynağın bir tarih kitabı olması, hocaları tanıtmaya ayrılmış bir meşyeha veya bir otobiyografi olmaması, kimi önemli isimlere bu açıdan yeterince değinilmemesi sonucunu doğurmuş olabilir. Sözelimi Şemsüddîn ez-Zehabî (748/1347) İbn Kesîr'in hocası konumunda olan ve o dönemde Şam'da ciddi ağırlığı bulunan bir hadisçi olmasına rağmen, ölüm yılında kendisinden sadece üç satırla bahsedilmiştir. Araştırıldığında bu durumun, Zehabî'nin ders verdiği Ümmü Sâlih türbesinde onun vefatının ardından İbn Kesîr'in hocalık yapmaya başlamasından kaynaklanmış olabileceği görülür. Böyle bir çakışma ve dolayısıyla oluşan zaman darlığı, İbn Kesîr'in, 'İslâm'ın tarihçisi, muhaddislerin pîri' diye övdüğü Zehabî'yi çok iyi tanıtamamasına yol açmıştır.⁴³

⁴² *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/529 (724/1324 yılı olayları).

⁴³ İbn Kesîr 748/1347 yılına ayırdığı bölümde şunları söyler: "16 Zilka'de Pazar (16 Şubat 1348) günü üstat Şemsüddîn ez-Zehabî'nin yerine Ümmü Sâlih türbesinde ben bulundum. Allah, türbenin vâkıfına rahmet eylesin. Fukahânın ileri gelenlerinden bir grupla bazı kadılar da vardı. Allah'a çok şükür, muhteşem bir ders oldu. Ahmed'in Şâfi'den, onun Mâlik'ten, onun Zührî'den, onun Abdurrahmân b. Ka'b b. Mâlik'ten, onun da babasından naklettiği hadisi gündeme getirdim. Resülullâh (s.a.v.) buyurdular ki: *Müminin rûhu cennetin ağaçlarına konmuş bir kuştur. Sonunda, sâhibi tekrar diriltildiği gün onun cesedine döner.*" (*el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/649. Ayrıca hadis için bkz: *Müsned*, XXV/57-58 (15778); *Muvatta'*, Cenâiz, 16; İbn Mâce, Zühud, 32; Nesâî, Cenâiz, 117.)

D. Aktarılan bölümlerde hocalarından bahsederken okuduğunu isim verecek belirttiği kitaplar her ne kadar *Sünen-i Dârekutnî*, *Sünen-i Beyhakî*, *Muvattâ* ve *Sahîh-i Müslim* olsa da, elbette anılan bu dört kitap birer örnekten ibarettir. Zira İbn Kesîr sıkça “Kendisinden filanca kitabı ve diğerlerini dinlemiştik.” ifadesini kullanmaktadır. Bu, ilk akla gelenin zikredildiğini gösterir. Sonuçta İbnü's-Salâh ve Nevevî'nin öğrencilerinin elinde yetişmiş bir hadis hâfızı olarak İbn Kesîr'in, *Sahîh-i Buhârî*'yi değil okumak, ezbere bilmesi bile mümkündür.

E. İncelenen hadis hocalarından bazılarının derslerini Ümeyye Câmii'nde vermeleri, yine bazılarının sırf hadis dinletmek amacıyla Mısır ile Şam arasında gidış geliş yapmaları, bu misafirlerden bazılarının dönemin yetkilileri tarafından Şam Hükûmet Konağı'nda ağırlamaları gibi noktalar, hadis ilmüne verilen önem ve hadisin hayatın içinde yer alan konumu bakımından mânidârdır. Nitelik bizzat Sultan Kâmil'in hadis okuyan/okutan bir nitelik taşıması da incelenmeye değer bir örnektir.

“el-Bidâye ve'n-Nihâye'sinden Hareketle İbn Kesîr ve Hadis Hocaları Üzerine”

Özet: Temel İslam Bilimlerinin hemen her alanına katkıda bulunmuş olan Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr (v. 774/1372), hadis konusunda da önemli bir otorite sayılmaktadır. Onun otoritesinin, en az sahip olduğu kişisel bilgi birikimi kadar, temsil ettiği Şam Hadis Ekolü'nden kaynaklandığı söylenebilir. Hadis ilminin gerek teorik gerekse pratik iki yönünü de derinlemesine işleyen bu ekol, özellikle hicri VII. ve VIII. asırlarda büyük isimler yetiştirmiştir. Bu makalede, kendisi hicri VIII. asır kuşağına mensup olan İbn Kesîr'in, hadis aldığı/öğrendiği hocalarına dair verdiği bilgiler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yazarın kendi eseri olan *el-Bidâye ve'n-nihâye*'ye dayanılmış olması, makaledeki verilerin işlevselliğinin ve geçerliliğinin artmasını sağlayacaktır.

Atf: Ahmed Ürkmez, “*el-Bidâye ve'n-Nihâye'sinden Hareketle İbn Kesîr ve Hadis Hocaları Üzerine*” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, VIII/2, 2010, pp. 129–143.

Anahtar Kelimeler: al-Bidâyah wa al-Nihâyah, İbn Katheer, Hadîth, Rijâlu'l-hadîth, Kutub al-Tabakât.